

Chrématonyma – handout 7

Požadavky ke kolokviu aktualizované:

- 1) Uveďte 5 chrématonym stejného nebo podobného tematického okruhu a a) podejte jejich výklad, b) určete jejich funkce v komunikaci a c) jejich vztahový model.
- 2) Uveďte chrématonymum vzniklé transonymizací a) z antroponyma, b) toponyma, c) chrématonyma.
- 3) Uveďte antroponymum vzniklé z chrématonyma, toponymum vzniklé z chrématonyma, transonymizací
- 4) Prověřuje se znalost chrématonomastiky v rozsahu učebních materiálů: např. rozdělení onomastiky, klasifikace podle vztahových modelů, chrématonymum – rozdělení, literární onomastika se zaměřením na chrématonyma, funkce chrématonym, apelativizace, onymizace, transonymizace. atd.

11 Jména hospod

11.1 Starší názvy

Materiál: Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku

(korpus 220 000 jmen)

Apelativní základy:

krčma – slovanského původu souvisí s *křčiti* 'klučit, mýtit', tedy 'stavba na vyklučném místě', 'místo, kde se obchodovalo', proto měly skladištní funkci: *Krčma na růžku* (Brno)

pivnice - 'podnik čepující hlavně pivo', odvozeno od *pivo*, pův. 'co slouží k pití'. *Pivnice U Čápa* (Brno)

hospoda, hostinec – *Horní hospoda*

Starší názvy německého původu

šenk – ve stč. 'číšník u dvora, vyšší dvorní hodnostář mající dozor nad nápoji', odtud 'výčep, nálevna' (něm. Schenke 'hospůdka, krčma')

Na šenku (Bohdíkov, SU)

pajzl – hospoda nejhoršího druhu. Z rak.-něm. *Bais(e)l*, což je demin. k jidiš *bajis* 'dům'. *Bajzel* (Bohumín)

Starší názvy latinského původu

arenda - 'roční nájemné, např. z krčmy', z toho slez. *harenda* 'krčma'

Ze středolat. *arrenda* od *arrendare* 'pronajímatí'

Harenda U Barborky (Ostrava)

11.2 Typologie

Převažují názvy víceslovné, zvl. dvouslovné, časté i předložky

Habalova hospoda, Na špici

Motivační podněty

Poloha (VM A) - *Dolina, U hasičárny, Vrchní hospoda, Na devadesátce* – podle názvu polní trati *Devadesátka* (rozloha 90 hektarů rozdělených do 12 dílů, na jednom z nich hospoda stojí), *U třech hrušek* (stávaly tam 3 hrušky), *Na růžku*; podle domovního znamení – *U Modrého lva* (Brno, byl postaven r. 1243, fungoval do 1934)

Přímé pojmenování objektu (VM B) – *Baizel, Nová hospoda*

Podle vzhledu (VM C) – *Zelená hospoda, Nová hospoda*

Podle snahy přilákat zákazníky (VM C) – *Eden, Veselka, Zavadilka* (Budětsko, PV, dnes místní část na místě, kde dříve stávala formanská hospoda při Trstěnické obchodní stezce z Prahy do Vídně), *Kratochvilka*

Názvy metaforické a metonymické (VM C) – *hostince se špatnou pověstí* – *Džungle, Veselka* (bývalo tu veselo kvůli dámské společnosti), **názvy strašidelné** – *Čertovec, Do pekla* (pojmenováno podle vzhledu, šlo o nízký výčep v temné uličce)

Podle měst a zemí – na základě různých událostí: *Amerika* (podle špatné pověsti, bylo tam hlučno), podobně *Bosna, Habeš*.

Podle majitele/provozovatele (VM D) – velmi časté: *Padowetz* (Brno),

typ *Bergerovka/Bergerovka* hlavně Slezsko, *Krobotova hospoda* (jméno se může měnit se změnou majitele) – po r. 1945 *U partyzána* (v národní správě měl hospodu bývalý „partyzán“), *U Robinzona* (podle přezdívky majitele, který byl zarostlý jako Robinson), *U Justyny* (podle dcery hostinského).

Po r. 1989 se prosazuje tendence pojmenovávat starobylé hospody označeními *restaurace, resturant, bar* a v tomto duchu je upravovat. Ale bylo to jednotvárné a anonymní, zatímco starobylé názvy měly svou specifikou, sugerují solidnost, pohodu, rodinnou tradici. Stálí zákazníci (štamgasti) zde mají své místo, svou židli, někdy i vlastní půllitr (krýgl). Např. v hospodě U Pinkasů má svůj půllitr oštěpařka Barbora Špotáková.

11.3 Aplikace vztahových modelů u názvů restaurací

P. Mitter, *Acta onomastica XLIV*, 2003 48n.

Názvy restaurací především v okrese Ústí n. Labem

Současná chrématonymie – Zlaté stránky Severní Čechy, 2001–2002

Vztahové modely

VM A, B, C, D

VM A – lokalizace restaurace (hlavní člen VM)

Nejčastěji pomocí předložky a apelativa, apelativum *restaurace* apod. je/není součástí jména:

Na růžku, Restaurace Na růžku, Restaurace U kapličky

Transonymizace toponymum > chrématonymum: *Restaurace Hvězda* (H. – urbanonymum, oficiální pojmenování křižovatky, z níž paprskovitě vybíhá 6 ulic); *Restaurace Na luhách* (z PJ).

Název zařízení + předložka + apelativum/antroponymum: *Restaurace U Rychtáře, Restaurace U Becků*). Ne vždy patří slova jako restaurace přímo do jména.

Podle domovních znamení – *Restaurace U Jelena, Restaurant U Jelena* (apel. r. odlišuje dva různé, ale podobně motivované objekty), *U tří koček*

Ostatní: *Doma, Na konečné*.

VM B – přímé označení objektu: přechodný pás – viz příklady výše. *Restaurace Chaloupka, Restaurant Orion*.

VM C – popis, charakteristika objektu

Restaurace Dřevák (v interiéru převládá dřevo), *Top Club, Vietnamský restaurant Hanoi*

VM D – posesivita a jiný vztah k osobě – méně časté

Restaurace Mrkvička Tomáš

Restaurace U lípy – Žáček Vlastmil (?)

12 Názvy železničních stanic

Nachází se na pomezí chrématonymie a toponymie (podobně hostince)

Mitter – spíše chrématonymum x Dvořáková toponymum

(v závazné onomastické terminologii jsou jména jednotlivých domů řazena mezi oikonyma)

Toponyma jsou pevně fixována v krajině x přemístění brněnského nádraží ???

Chrématonymie vs. toponymie

VJ místní: VJ lidských sídlišť a jejich částí, tj. obydlených míst, a to jak pustých, tak zaniklých (velkoměsta, města, vesnice, jejich části – čtvrtě, předměstí, náměstí, ulice, jednotlivé stavby i místnosti v těchto stavbách), místních částí ležících odděleně od vlastního sídliště (samoty, hospodářské dvory, pily, mlýny, myslivny, hájovny, cihelny, hrady, zámky, turistické chaty; hostince, lékárny, kostely apod.).

12.1 Brněnské hlavní nádraží a jeho název

Dvořáková, Žaneta: *Linguistica Brunensia* 67, 2019, s. 39–47

O odsunu nádraží do míst nákladového dolního nádraží bylo rozhodnuto v r. 2018.

Hledá se jeho název – uspořádání ankety

2 kola hlasování – akce byla velmi sledovaná, medializovaná a kritizovaná

Výsledky ankety

Celkem 3 329 návrhů, z toho 1501 unikátních, 1 257 názvů duplicitních, 571 bylo vyřazeno, protože porušovalo pravidla soutěže.

Návrhy neměly obsahovat vulgarismy, měly respektovat zásady pro pojmenování ulic a veřejných prostranství, neměly obsahovat jména živých osobností (*nádraží Bolka Polívky, nádraží Karla Gotta* – 2018).

Poslední návrh dorazil v pátek 31. 8. 2018: *Janáčková partitura*.

Motivační okruhy – honorifikace

Honorifikace – pojmenování po známých osobnostech (především známí brněnští rodáci a obyvatelé)

J.G. Mendel, L. Janáček, bavič Franta Kocourek; některá jména se už v brněnské urbanonymii objevují (ulice – *Skácelova, Joštova, Těsnohlídkova, Mahenovo divadlo, Mendelova univerzita, JAMU*).

Návrhy vážné typu *Hlavní nádraží Jošta Moravského* x recese *Stáj markraběte Jošta, Joštova díra*.

Význačné osobnosti přímo s Brnem nespojené: *Nádraží Karla IV., Nádraží Karla Kryla...* (Přemysl Otakar II, J. A. Komenský, Karel I. Habsburský...).

Osobnosti spojené s bývalým režimem – *Nádraží Klementa Gottwalda, Nádraží bratří Mašínů, Nádraží M. Horákové*.

Známé zahraniční osobnosti – *Nádraží Johna Lennona*.

Fiktivní postavy – *nádraží Járy Cimrmana, Nádraží medvídka Pú, Nádraží strýca Hujera*.

Prostorová lokalizace

Lokalizace v rámci většího celku: *Brno – Jižní Morava*, ale i *Nádraží Moravia, Moravské nádraží* – neplní zákl. onymické f.

Lokalizace v rámci města: *Svratecké nádraží, Jižní nádraží, Hlavní nádraží pod Petrovem*.

Důležitost v dopravní infrastruktuře – *Brněnská tepna, Brněnský uzel*.

Ve vztahu k jinému objektu: *Brno – nové nádraží, Novas, Brno hlavnější nádraží*.

- *Vzdálenost od centra: Brno – centrum je jinde, Daleko do centra, Nádraží Brno Excentrum, Brno odsunutá nádraží, Brno – Okraj, Brno – Periferie, metaf. Brno – Kopřivy, Brno – Strniště, Na konci světa.*
- **Kuriozita:** *zeměpisné souřadnice dnešního Hlavního nádraží:*
- *49°11'26, 09" s. š., 16°36'46, 09" v. d.*

- **Lokalizace kulturní, jazyková, společenská**

Odkaz na brněnské reálie: *Brněnský drak* (mnohokrát využit), *Nádraží Špilberk Brno*, *Brno – veletržní město*, *Nádraží Brno Velká cena*, *Nádraží na provázku*, *Starobrno*, *Brno – Království Komety*, *Brno Hlavní nádraží město hokeje*. **Často z chrématonym!**

Brněnská plotna, hantec: *Brno – Štatl*, *Rola Brno*, *Brno*, *Betálná rola*, podobně *Hlavas Brno*, *Brněnské hlavas*.

Nářeční větná pojmenování: *Suvbrně*, *Su doma*, *Tož tu nás máte*.

Humor

Kritika města – *Brno – Kocourkov*. *Nevystupovat-Brno*, *Zbytečně složitý nájezd na D1*.

Posměch, domnělá bezvýznamnost Brna (proti Praze, Vídní...): *Metro D*, *Bezmetrov*, *Hlavní Výhybka před Vídní*, *Praha – brněnské předměstí*, *Nádraží Praha-Dálný Východ*, *Bratislava-západ*, *Vídeň-sever*.

Jazyková komika: *Brno – mejn trejn stejšn*, *Štatl station*.

S poukazem na absurdnost akce. Nádraží zatím neexistuje, není jasné, jak bude vypadat.

Fiktivní nádraží, *Godotovo nádraží*, *Nádraží, které neexistuje*, *Nádraží nikde*, *Nádraží Absurdno*, *Panoptikum města Brna*, *Zbytečné nádraží*, *Tunel na peníze*, *Nádraží za všechny prachy*, *Nechtěné nádraží*.

12.2 Top 10 (hlasování 6 428 lidí)

- *Brno-Šalingrad* (837 hlasů)
- *Brno – Hlavní nádraží* (698)
- *Nádraží Járy Cimrmanna* (166)
- *Vídeň-sever* (61)
- *Brněnské Nádraží Franty Kocourka* (49)
- *Praha-venkov* (35); *Brno – Nádr McNádrface* (6)
- *Nádraží A. B. Svojsíka* (5); *Šalingrad-Brno* (2)
- *Ždanovo nádraží* (0)

Nejkratší a nejdelší jméno

- *NáBr*
- *ŽEBRADLO – Železniční brněnská akceptovaná dopravní lokalita*

Anketa byla vnímána spíše jako recese nebo vtip. Hlavní rozhodnutí je v kompetenci Správy železniční dopravní cesty, konečné znění potvrzuje Drážní úřad.

Z hlediska onomastiky však jde o svědectví o spontánním tvoření chrématonym – toponym.

13. Socionyma

Socionyma – pojmenování společenských skupin

Patří do skupiny **jmen společenských institucí (ergonymum/institucionymum)**

Jana Wachtarczyková (Slovensko): Socionymá – pomenovania spoločenských skupín (na príklade názvov občianskych združení a súťažných dvojíc). In: sb. 19. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 2015, s. 478–497.

Cíl: představit pojmenovací tendence projevující se při tvoření chrématonym malých sociálních skupin (mikrosociet). Pojmenovanými objekty jsou tedy **mikrosociety**. Teoreticky se opírá ne o dosavadní onomastické vymezení, nýbrž o sociologii a sociální psychologii.

Charakteristika pojmenovaného objektu

Pojetí mikrosociet není v onomastice jednotné (např. z hlediska aspektu topologického se mikrosocieta překrývá s mikroregionem). Autorka vymezuje mikrosociety na základě referenčního aspektu, tj. rozhodujícím momentem při určování příslušnosti k určité skupině **je pozitivní afirmace jejího člena (může proběhnout i virtuálně)**. Ztotožňuje se s členstvím ve skupině a přijímá pravidla této skupiny včetně jejího názvu. Výhoda: Do referenční mikrosociety se mohou zařadit i osoby z jiných území. Další znaky mikrosociety: a) členové mají společný cíl nebo zájmy, b) mají vlastní a společné normy, které regulují chování členů ve skupině, c) členové se identifikují s reprezentantem skupiny, d) vnímají, že patří k sobě, e) jsou prostorově nebo časově odděleni od ostatních individuů širšího okolí.

Charakteristické rysy pojmenování

Pozitivně referenční skupiny – do nich se jedinec zařazuje dobrovolně, na základě pozitivního vztahu ke skupině. Zakládající členové skupiny vytváří její jméno. **Jménem se chce nově vytvořená skupina verbálně identifikovat, vymezit, případně odlišit od jiných podobných skupin**. V případě stabilnějších skupin se vedle funkce nominalizační, individualizační a diferenciací projevuje i symbolická, popř. konotační funkce propria jako **prestižní aspekt vlastního jména s cílem vytvářet a posilovat dobré jméno, prestiž dané skupiny**.

Typické příklady pozitivně referenčních skupin jsou zájmová a profesní sdružení, např. sportovní kluby, umělecká tělesa, občanská sdružení, neziskové organizace, diskusní skupiny apod. Většinou jde o neformální skupiny, jejich počet začíná od dvojice a pokračuje výše. Strop nelze stanovit, protože nejde jen o počet členů, ale působí i jiné faktory (způsob fungování skupiny atd.). X Různé seznamy osob vygenerované počítačem za určitým cílem nejsou mikrosociety.

Názvy mikrosociet jsou výsledkem vědomého pojmenovacího procesu, při kterém se mikrosocieta jako reálný denotát stává onymickým objektem vyjadřujícím kolektivní identitu skupiny (**my**). Mikrosociety jsou zajímavé tím, že **tvoří přechodný stupeň** mezi individuálními objekty jedinečnými a hromadnými, sériovými či komplexními objekty (společenské instituce, politické strany, výrobní podniky...). Jejich názvy se pohybují na hranici mezi chrématonymy a antroponymy, lze užívat termínu **socionymum**.

Pojmenování občanských sdružení a neziskových organizací

Občanské sdružení Děti a mládež (Určete funkci)

Dúha (podpora turistiky a symbiózy člověka s přírodou)

Fénix (podpora smysluplného využívání volného času u dětí)

Návrat (podpora návratu dětí do náhradních adoptivních rodin)

Úsmev ako dar (pomoc dětem a rodinám s dětmi)

Červený nos (profesionální zdravotničtí klauni na podporu psychické pohody dětí v nemocnicích)

Labyrint (prevence sexuálního zneužívání děvčat a chlapců)

Klub dvojčiat a viacerčiat (specifické potřeby dvojčat a rodin s více dětmi)

Creo help (podpora uměleckých programů pro mládež)

OS na ochranu přírody a zvířat

Vlk (sdružení zaměřené proti těžbám dřeva na chráněných územích)

Slatinka (protestní sdružení zaměřené proti stavbě vodního díla na řece Slatina)

Za matku Zem (ekologické aktivity, protest proti rozvoji jaderné energetiky)

Psia duša (pomoc toulavým zvířatům)

Záchranný koráb (pomoc opuštěným nechtěným a týraným zvířatům)

Závěr: Cenný a rozmanitý materiál odrážející rozmanité formy společenského života, onymickou potenci slovenštiny a kreativitu tvůrců socionym. Důležité pro výzkum současného tvoření proprií.

